

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

«__»_____ 2022 р.

РЕФЕРАТ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
на тему: «МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІЙ»

Виконавець:

студент 4 курсу 2 гр. ФФБС
Нагорний Олег Борисович

Науковий керівник:

Д.е.н., професор
Слатвінська Марина Олександрівна

ОДЕСА – 2022 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні процеси в бюджетній сфері, зумовлені процесом фінансової децентралізації, вказують на зміну організації бюджетних відносин у розрізі рівнів публічного управління, особливостей формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів. При цьому потреба в обґрунтуванні наукових засад специфіки функціонування місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територій та добробуту територіальних громад, потребує окреслення форм, методів, дієвого інструментарію в контексті визначення досягнутих результатів. Важливою при цьому є детермінація місцевих бюджетів як способу реалізації бюджетної політики та інших контекстних умов, в яких вони функціонують. Особливий інтерес до дослідження місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територій актуалізується з огляду на звіти міжнародних інституцій. Зокрема, у звіті з дослідження місцевих фінансів наголошується, що ці процеси наразі зіштовхуються з багатьма труднощами: погано розвиненими фіскальними системами, відсутністю фінансової автономії, недостатньою спроможністю й дефіцитом ресурсів у місцевих органах влади. Окрім того, дослідження, проведені в рамках Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ), показують, що низький рівень досягнень останніх значною мірою зумовлений недостатнім фінансуванням органів місцевого самоврядування й неможливістю залучити зовнішнє фінансування, незважаючи на виконання значної кількості повноважень. З огляду на зазначене й виникає необхідність подальшого дослідження ролі місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територій та розробці пропозицій щодо напрямів нарощення фінансових ресурсів на ці цілі.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад, обґрунтування науково-методичних підходів та розробка рекомендацій щодо напрямів покращення функціонування місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територій.

Реалізація поставленої мети дослідження зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- розкрити теоретичний базис функціонування місцевих бюджетів як фінансової основи розвитку територій;
- з'ясувати сутність територіальної громади як суб'єкта регулювання розвитку території;
- дослідити особливості інституціонального забезпечення розвитку територій;
- виявити детермінанти формування місцевих бюджетів України;

- проаналізувати особливості використання бюджетних ресурсів у контексті забезпечення розвитку територій;
- розкрити проблеми та перспективи використання фінансових інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку територій;
- узагальнити зарубіжний досвід забезпечення розвитку територій в державах Європейського Союзу як орієнтиру для України;
- висвітлити напрями забезпечення фінансової спроможності територіальних громад та розвитку територій в Україні.

Об'єктом дослідження є процес функціонування місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територій.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні засади та прикладні аспекти функціонування місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку територій.

Методи дослідження. В основу дослідження покладено фундаментальні положення і принципи теорії фінансів, публічних фінансів, бюджетної децентралізації, теорії регіонального розвитку, місцевого економічного розвитку. У роботі для розробки теоретико-методичних і прикладних засад функціонування місцевих бюджетів використано системний підхід, що дає змогу врахувати динамічну структурно-функціональну залежність між його складовими, а також сукупність методів пізнання суспільних процесів і явищ, які забезпечують його реалізацію, зокрема: узагальнення, аналізу, порівняння, синтезу – для визначення сутності, змісту, підходів до пізнання категоріального апарату дослідження, а також такі сучасні наукові методи: діалектичний метод пізнання (для формування теоретичних засад впливу місцевих бюджетів на розвиток територій); історичний підхід (під час дослідження еволюції та особливостей становлення місцевих бюджетів на території сучасної України); системний аналіз (у дослідженні складових розвитку місцевих бюджетів, їх формування та виконання з метою виявлення основних тенденцій і чинників, що їх зумовлюють); порівняльний аналіз (з метою співставлення ефективності формування та виконання бюджетів територіальних громад до/та після початку реформування місцевого самоврядування); абстрактно-логічний (для формування теоретичних узагальнень та формулювання висновків дослідження); графічної візуалізації (у цілях наочного представлення результатів розрахунків та аналізу); статистичні (при визначенні рівня ефективності формування доходів бюджетів територіальних громад та оцінки здійснення видатків в процесі забезпечення розвитку територій).

Джерелами нормативної, аналітичної і статистичної інформації слугували Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування, матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної служби статистики України, сайти місцевих рад та ОТГ.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у пропозиціях та рекомендаціях, що можуть бути використані з метою стимулювання розвитку територій України.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг основного тексту 100 сторінки. Робота містить 11 таблиць, 18 рисунків. Список використаних джерел налічує 104 найменувань

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі розкрито теоретичний базис функціонування місцевих бюджетів як фінансової основи розвитку територій. Досліджено сутність сутність територіальної громади як суб'єкта регулювання розвитку території. Висвітлено особливості інституціонального забезпечення розвитку територій.

У другому розділі проаналізовано детермінанти формування місцевих бюджетів України та особливості використання бюджетних ресурсів у контексті забезпечення розвитку територій. Розкрито проблеми та перспективи використання фінансових інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку територій.

У третьому розділі узагальнено зарубіжний досвід забезпечення розвитку територій в державах Європейського Союзу як орієнтиру для України та висвітлено напрями забезпечення фінансової спроможності територіальних громад та розвитку територій в Україні.

ВИСНОВКИ

Здійснивши дослідження обраної теми та відповідно до поставлених завдань, ми прийшли до наступних висновків.

Встановлено, на сучасному етапі розвитку фінансових відносин місцеві бюджети відіграють вагомую роль, особливо щодо фінансового забезпечення розвитку територій. Вони виступають одним з ключових джерел задоволення суспільних потреб, сприяють розвитку економіки, підтримці та оновленню інфраструктури та забезпечення вирівнювання соціально-економічної диференціації. Місцеві бюджети є ключовою складовою місцевих фінансів та фінансовою основою розвитку окремих територій. Вони знаходять своє втілення

у процесі вирішення організаційних, економіко-соціальних, територіальних рішень органів місцевого самоврядування в напрямку вирішення локальних питань та розвитку окремих територій.

З'ясовано, що територіальні громади слід досліджувати не лише як суб'єкти регулювання розвитку власних територій, але і як об'єкти регулювання в системі управління владних структур вищого рівня (регіонального, державного). Територіальна громада як суб'єкт регулювання соціально-економічного розвитку території наділена функціями, які загалом збігаються з обсягом функцій системи місцевого самоврядування: – нормотворча функція (створення статутів територіальних громад, прийняття нормативних актів, що регламентують діяльність громади); – планування, програмування розвитку адміністративно територіальної одиниці базового рівня (стратегії розвитку територіальних громад, програми соціально-економічного та культурного розвитку); – управління ресурсним потенціалом (земельні, лісові, водні ресурси) – розвиток місцевої інфраструктури – утримання та будівництво доріг, водо-, газопостачання і водовідведення та благоустрій території; – управління комунальним майном, що належить територіальній громаді; – бюджетно-фінансова функція (затвердження бюджетів і контроль за їх виконанням, визначення місцевих податків і зборів, що передбачені законом); – управління мережею закладів соціальної сфери (утворення, реорганізація, ліквідація); – інвестиційна функція (залучення інвестицій – державних, приватних, міжнародних у розвиток території); – інформаційна функція. Під регулюванням розвитку територіальних громад ми розуміємо забезпечення сприятливих умов з боку органів влади державного, регіонального, місцевого рівня для забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад шляхом використання різних інструментів та методів впливу (економічних, організаційних, фінансових, правових).

Розкрито особливості інституціонального забезпечення розвитку територій та запропоновано, під інституціональним забезпеченням території, безпосередньо територіальної громади розуміти систему взаємопов'язаних норм, правил, традицій, організацій, регуляторних установ, визначених формально-законодавчо або за допомогою неформальних суспільних норм та правил, формування та функціонування яких здійснюється загальнодержавному, регіональному чи локальному рівнях та, які визначають умови господарювання та розвитку території. Встановлено, що інституціональне забезпечення може характеризуватись як сприятливе або несприятливе, ефективне або неефективне, якщо певні цілі розвитку територіальних громад завдяки такому середовищу досягаються або не досягаються і зустрічають перепони на своєму шляху.

Виявлено детермінанти формування місцевих бюджетів України серед яких податкові надходження, міжбюджетні трансферти. Серед основних напрямів удосконалення фінансового забезпечення розвитку територій варто виділити такі: підвищення обсягів фінансових ресурсів, які б залучались через місцеві бюджети для забезпечення ефективного регіонального розвитку; зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування за рахунок удосконалення податкового законодавства, використання дієвих інструментів залучення грошових коштів та реалізації інноваційно-інвестиційних програм на території певного регіону; зменшення асиметрії регіонального розвитку (без порушення стимулів економічно розвиненіших регіонів) шляхом активізації проведення інноваційно-інвестиційної політики у регіоні; підвищення стимулюючої ролі бюджету розвитку як фінансового інструменту політики органів місцевого самоврядування за рахунок визначення оптимального складу і структури джерел доходів та удосконалення моделі розподілу повноважень місцевого самоврядування і видатків місцевих бюджетів; посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування щодо підвищення рівня власної дохідної бази за рахунок інвестиційних ресурсів шляхом створення необхідних умов та сприятливого інвестиційного клімату для залучення вітчизняних та іноземних інвесторів; підвищення інвестиційної активності в регіоні шляхом урахування природно-ресурсного, науково-технічного, виробничо-економічного та людського потенціалу.

Проаналізовано особливості використання бюджетних ресурсів у контексті забезпечення розвитку територій. Встановлено, що в останні два роки пріоритет щодо видатків бюджету віддано на освіту, житлово-комунальне господарство, будівництво та регіональний розвиток, що майже повністю відображає пріоритети загальнодержавного рівня.

Видатки на оплату праці і нарахування на заробітну плату працівників бюджетної сфери у 2021 році становили 4 317,7 млн гривень, що на 833,0 млн гривень, або на 23,9 % більше ніж у 2020 році. Проаналізовано таку важливу складову місцевого бюджету, як бюджет розвитку. Це реальний фінансовий інструмент забезпечення розвитку території. Від ефективності використання коштів бюджету розвитку залежить подальший розвиток території, зростання добробуту населення, привабливість для майбутніх інвесторів.

Фінансова залежність місцевих бюджетів від фінансування бюджетів вищого рівня та відсутність умов для саморозвитку не стимулюють територіальні громади до самостійного подолання депресивних явищ економічного, соціального, демографічного характеру, а, навпаки, посилюють «утриманські» настрої органів місцевого самоврядування, спричинюючи тим самим загрозу неефективного витрачання бюджетних коштів.

Розкрито проблеми та перспективи використання фінансових інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку територій. До найважливіших проблем розробки регіональних бюджетів розвитку віднесено:

- недостатність фінансових ресурсів для покриття поточної валової інвестиційної потреби регіону;
- недосконалість державного регулювання при акумуляції джерел інвестиційного бюджету – використання переважно прямих державних інвестицій при низькій зворотності коштів, що зумовлює поступове виснаження ресурсів;
- територіальні відмінності в розподілі інвестицій, які в довгостроковій перспективі можуть призвести до ряду негативних тенденцій у зайнятості, розселенні й інших соціальних аспектах життя населення;
- відсутність соціально-економічного критерію здійснення державної інвестиційної програми;
- неефективне розміщення інвестицій і невиправдане перевищення кінцевих витрат у будівництві за рахунок державних коштів.

Для вирішення завдань соціально-економічного розвитку окремих територій, усунення розбіжностей у фактичному розвитку регіонів, покращення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування необхідно:

- стимулювати збільшення власної дохідної бази місцевих бюджетів, розробити прозорий механізм, який буде забезпечувати компенсацію втрат власних доходів місцевих бюджетів на фінансування делегованих повноважень;
- збільшити частку цільового фінансування;
- створити об'єктивний механізм встановлення обсягів субвенцій місцевим бюджетам із державного бюджету;
- здійснювати надання інвестиційних субвенцій через конкурсний відбір проектів;
- запровадити у вітчизняну практику такий фінансовий інструмент стимулювання, як угоди регіонального розвитку.

Узагальнено зарубіжний досвід забезпечення розвитку територій в державах Європейського Союзу. Встановлено, що не існує універсальних моделей і алгоритму вирішення питань розвитку та джерел фінансового забезпечення, якими б змогла скористатися в своїй практиці Україна. У цьому аспекті можна зробити такі узагальнюючі висновки: обов'язковим пріоритетом розвитку територій має бути розширення фінансової бази місцевих бюджетів; оптимізація міжбюджетних відносин як між бюджетами різного рівня, так і між бюджетами одного рівня, має відбуватися згідно з принципом субсидіарності та

мати стимулюючий характер; особливо важливим є надання органам місцевого самоврядування тих повноважень і ресурсів, які б стали стимулом щодо більш ефективного здійснення управлінської діяльності та розвитку їхніх територій.

Висвітлено напрями забезпечення фінансової спроможності територіальних громад де основними напрямками використання податкових інструментів в контексті посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування визначимо:

- ефективного встановлення органами управління місцевих податків та зборів та посилення ролі місцевих податків в складі доходів місцевих бюджетів. За рахунок встановлення цих податків органи місцевого самоврядування мають можливість суттєво наростити власні фінансові ресурси, адже володіють повноваженнями щодо визначення умов оподаткування цими платежами, встановлення пільг, переліку платників податків, податкових ставок тощо. Окрім того, на сьогодні можна говорити про суттєвий невикористаний потенціал майнових податків, які входять до складу місцевих податків і зборів;

- максимізацію справляння податків до бюджетів, яка лежить в площині налагодження ефективної та результативної взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами господарювання, які функціонують на території, для збільшення надходжень до бюджету;

- забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження та його зменшення із одночасним пошуком бюджетних компенсаторів, що можливо для реалізації, зокрема, в контексті встановлення та справляння майнових податків;

- посилення податкового контролю, зокрема, за умови взаємодії органів місцевого самоврядування та органів ДПС щодо подолання ухилення від сплати податків та максимізації податкових надходжень;

- формування умов для розвитку на території підприємництва, що можливе через ефективну взаємодію з суб'єктами господарювання, а також ведення ефективної стабільної податкової політики на місцевому рівні стимулюючого характеру;

- забезпечення ефективної інформаційно-роз'яснювальної роботи та взаємодії органів місцевого самоврядування і платників податків. Розвиток податкової системи в контексті посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування у нинішніх реаліях державотворення має будуватися і змінюватися в комплексі зі структурними реформами, зміною територіальної організації влади та децентралізацією, корелюватися з бюджетною видатковою політикою та спрямовуватися на збалансування бюджету у довгостроковій перспективі.

АНОТАЦІЯ

Нагорний О.Б. «Місцеві бюджети у забезпеченні розвитку територій».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньою програмою професійного за спрямування «Податкова та митна справа». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2022.

В роботі розкрито теоретичний базис функціонування місцевих бюджетів як фінансової основи розвитку територій. Досліджено сутність сутність територіальної громади як суб'єкта регулювання розвитку території. Висвітлено особливості інституціонального забезпечення розвитку територій.

Проаналізовано детермінанти формування місцевих бюджетів України та особливості використання бюджетних ресурсів у контексті забезпечення розвитку територій. Розкрито проблеми та перспективи використання фінансових інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку територій.

Узагальнено зарубіжний досвід забезпечення розвитку територій в державах Європейського Союзу як орієнтиру для України та висвітлено напрями забезпечення фінансової спроможності територіальних громад та розвитку територій в Україні.

Ключові слова: місцеві бюджети, доходи, видатки, податки, міжбюджетні трансферти, територіальна громада, розвиток територій.

ANNOTATION

Nahorni O. «Local budgets in ensuring the development of territories».

Qualification work for a bachelor's degree in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" in the professional educational program in the field of " Tax and customs affairs". - Odessa National Economic University. - Odessa, 2022.

The theoretical basis of functioning of local budgets as a financial basis of development of territories is opened in the work. The essence of the territorial community as a subject of regulation of territorial development is studied. The peculiarities of institutional support for the development of territories are highlighted.

The determinants of the formation of local budgets of Ukraine and the peculiarities of the use of budgetary resources in the context of ensuring the development of territories are analyzed. Problems and prospects of using financial instruments to stimulate socio-economic development of territories are revealed.

The foreign experience of ensuring the development of territories in the European Union as a reference point for Ukraine is summarized and the directions of ensuring the financial capacity of territorial communities and territorial development in Ukraine are highlighted.

Key words: local budgets, revenues, expenditures, taxes, intergovernmental transfers, territorial community, territorial development.